

érdekelték vagyunk a Lengyelországban kialakult kompromisszum fenntartásában és megszilárdításában.

— Az, ami most Lengyelországban formálódik, igen gazdag tapasztalatul és egyben ösztönzésül szolgálhat a hazánkbeli demokratikus fejlődés számára. Természetesen ebben az esetben is igencsak kell óvakodnunk a mechanikus másolástól, ami népünk számára történelme során oly sok kárt okozott már.

— A két nép azóta, hogy szinte egyidőben nemzetté ocsúdott, nem állt ellenségesen egymással szemben, sőt mindig is támogatta egymást függetlenségi törekvéseiben. Történelmünk legnagyobb szégyene lenne, ha bármilyen érv alapján is a külső beavatkozás eszközévé kellene válnunk.

Aggódó reménykedéssel figyelem mindazt, ami Lengyelországban történik.

BENCE GYÖRGY, FILOZÓFUS :

— Tudom, szorosán követed a lengyelországi fejleményeket. Volt-e olyan fordulat — mondjuk a politikai célok meghirdetése augusztus közepén —, ami váratlanul ért?

Egészében véve inkább azzal a — minek tagadjam, kellemes — érzéssel követtem, hogy végre bekövetkezett, amit rég várok. S ezt az örömet az sem veheti el tőlem, ha rosszra fordulnak a dolgok. Valami máris kiderült, ami sem 56-ban, sem 68-ban...

De álljunk meg! Kétszeresen félreérthető, amit mondog, — ezért féltem az interjútól. Az egyik: tudom, micsoda fenyegetést hívtak ki a lengyelek; sejtem, micsoda felelősség szorongatja az ottani ellenzéket. Mi azonban, akik csak olyasmit csinálunk, amiből legfeljebb magunknak lehet baja, felhőtlenebbül örülhetünk. A későbbiek előnyei.. A másik: egyáltalán nem akarok prófétai

képességeket tulajdonítani magamnak. Mindenki így érzett, aki ismerte és magáévá tette a Társadalmi Önvédelmi Bizottság (KOR) alapítóinak, Kuronnak és Michniknek az elképzeléseit. Ritkán fordul elő a történelemben, hogy egy merész politikai elképzelés ilyen mértékben beváljon.

— *A sztrájkok alatt új szervezetek, új nevek kerültek előtérbe, s ez talán kissé elhomályosítja az eredeti programot. Kérlek, idézd föl néhány szóban, miben látod a lényegét?*

Egy pár szembeállítással próbálkoznék.

Régebben a jó politikai berendezkedés átfogó képe lebegett azoknak a szemek előtt, akik demokráciát akartak itt, a szovjet rendszerű Kelet-Európában. Kompletts parlamentis demokrácia, vagy totális önigazgatás, vagy a kettő szintézise, ilyesfélék. De nyíltan zászlót bontani, szervezkedni, híveket gyűjteni, ezt képtelenségnek tartották normális időben. Csak önfeljelentés, magamutogató mártírkodás lenne, gondolhatták magukban, s nem is alaptalanul. Némelyek az egyszeri nagy lehetőségre, a hatalom megingására vártak, addig csak őrizgetni akarták a szent lángot. Mások meg kis mécseszt gyújtottak róla, hogy valamivel nagyobb világosságot támasszanak a hivatalos intézmények falai között.

1976 után a lengyel demokratikus ellenzék új képlettel állt elő, szinte fordítottjával a réginek. Nem kötik magukat a demokratikus berendezkedés valamilyen átfogó tervéhez. Tudomásul kell venni — mondják —, hogy a belátható jövőben fennmarad a lényegében antidemokratikus rendszer. De addig is, ezen belül, némi területet el lehet hódítani a demokratikus önrendelkezés számára, bizonyos határok között nyíltan meg lehet fogalmazni demokratikus követeléseket. De ezt a területet erővel kell meghódítani, a követeléseknek súlyt csak közös kiállítás adhat.

Nemcsak a lengyeleknél alakult ki ilyen nyíltsisakos ellenzékiesség. De náluk van a leginkább politikai jellege. Csehszlovákiában olyan durva az elnyomás, hogy lassan az egyéni tisztesség megőrzése válik az ellenzéki magatar-

tás fő tartalmává. A szervezet, a csoport önvédelembe szorul. A kis közösségben igyekeznek pótolni, amit a nagy társadalomban elvettek tőlük. Arra legfeljebb gondolhatnak csak, hogy az utóbbiban is visszahódítsanak egy kis pozíciót. Hazai « másként gondolkodó » körökben meg sokakban bizonyos fanyalgás, idegenkedés van a politikával szemben. És nálunk jóval enyhébb lévén az elnyomás, nyilván nem emiatt...

— *Dehát a lengyel szabad szakszervezetek is azt mondják, hogy ők nem politikát akarnak csinálni?*

Könnyű lenne így visszavágni: persze, hogy politizálnak, csak azért nem jelentik ki, mert a pártnak így könnyebb lenyelni a békát. Ám azt hiszem, nemcsak kényszerből, kompromisszum gyanánt mentek bele a formulába, amire célzol. Tényleg nem akarnak résztvenni a döntéshozatalban, a végrehajtásban. Mintha azt mondanák: csináljátok ti, ha már így kell lennie, de jól csináljátok, mert mi isszuk meg a levét mindennek, és ezt nem tűrjük többé. Ez is politika, így hatalmi helyzetből szoktak beszélni. De ez csak ellen-hatalom. Nem átvenni akarják a hatalmat.

— *Nem túlzás ez, mindent az új lengyel taktikából akarsz magyarázni? Azt állítod, hogy előre kigondolták, megszervezték az egészet?*

Nézd, nem voltam ott, és olyasmiről van szó, amit nyilván nem vernek nagydobra. Mégis azt gyanítom, hogy a sztrájk nem zajlott volna le ilyen összehangoltan és fegyelmezetten komoly előkészítés nélkül. Az előzetes propaganda pedig nyilvánosan folyt. A szamizdat mondta ki a jelszót, hogy bent kell maradni a gyárban, terjesztette a szabad szakszervezet gondolatát.

Hogy mindent kiterveltek volna? Bizonyos összefüggéseket, ha nem is lehetetlen előre látni, csak a már kialakult helyzetben veszünk eléggé komolyan. Az eredeti elképzelésben a párt leginkább csak korlátozó tényezőként szerepelt. Amitől el kell hódítani funkciókat, amit vissza kell szorítani. Most már viszont, ha állandóan félve is egy rossz fordulattól, kezd megjelenni előttünk, hogy együtt

él a párt és a szabad szakszervezet. S az együttélés valamelyes együttműködést feltételez, aminek során mindkét fél változik. Nem volna lehetséges, hogy a párt olyan ideológiát keres magának, amely már nem a mindenhatóság eszméjéből fakad? Amelynek alapján lassan az egyik párt válhat velőle? Vagy ne is a pártra mint szervezetre gondoljunk, hanem egyszerűen azoknak az embereknek a tömegére, akiknek társadalmi pozíciója a fennálló intézményekhez kötődik. Itt valóban tömegről van szó, és ki mondaná, hogy csupa értéktelen emberből áll. Ha pluralisták vagyunk, hát legyünk azok! Úgy kell elgondolnunk a jövőt, hogy abból ők se maradjanak ki. De azt hiszem, egy kicsit elszaladt a fantáziám...

— *Igen, szálljunk le a földre, most már lehetőleg a hazaira. Mi következik a lengyel fejleményekből Magyarországon?*

Nálunk is szükség lenne szabad szakszervezetre. S ha Lengyelországban nem következik be a legrosszabb, ez igen erős érvet ad azok kezébe, akik így gondolkoznak. Hiszen ami létezik, az lehetséges.

— *Nem egészen más, nem sokkal jobb-e Magyarországon a munkások helyzete...?*

Tudom, hogy ez felhördülést vált ki: na tessék — fogják mondani —, most aztán kiderült. Hát nem azért lázadtak-e föl a munkások Lengyelországban, mert nem volt mit enniük? Hát nálunk nem lehet-e húst kapni a hentesnél? Az ellenzék a « minél rosszabb, annál jobb »-at hirdeti! — Olyan meggyőződéssel fújják, mint 45 előtt azt, hogy ha jönnek a bolsik, majd az asszonyok is közösek lesznek. Hiába minden ésszerű ellenvetés, de azért mégis megpendíték néhányat.

Ez nem valami éhség-lázadás volt. Ahogy Bibó mondaná, « az emberi méltóság felkelése » is. Látni kellett volna azokat az arcokat! A képek, meg amit meséltek, az is sokat mondott.

A lengyel munkások az önkizsákmányolás ellen is küzdenek. A nyolc óra munka rosszul van fizetve, de nagy

kegyesen megengedik nekik, hogy ráhúzzanak még négyet-hatot. Náluk ez jórészt a gyárkapun belül történik, nálunk meg a második gazdaság liberális paradicsomában. És aztán persze megkapják, hogy az első nyolc órában lusták.

A sztrájkok, a szabad szakszervezetek talán Lengyelországban is kikényszerítik a régóta esedékes, 68-as típusú gazdasági reformot. Nálunk ez felében-negyedében megvalósult, s már ennyi is sokat segített. De nem kéne az egész? S az önálló vállalatnak nem a független szakszervezet-e a természetes partnere?

KIS JÁNOS, FILOZÓFUS :

— *Szerinted mit történik Lengyelországban?*

Két kibékíthetetlenül ellentétes törekvés között született kompromisszum. Az egyik fél a rendszer pluralizálását követelte, a másik azon volt, hogy fenntartsa az egyközpontú, állampárt-rendszerű politikai berendezkedést. Hogy egyáltalán sor kerülhetett valamilyen megegyezésre, az a munkásmozgalom erején és fegyelmezettségén múlt. A kormányzat aligha ismerte volna el a független szakszervezeteket, ha nem állítják a legvégső alternatíva elé: vagy enged, vagy a katasztrófát választja. Másfelől ahhoz, hogy képes legyen engedni, olyan alkut kellett ajánlani neki, amelyet elfogadhat anélkül, hogy belülről összeomolna vagy kívülről megdöntenek. Ha a munkások, mondjuk, az állam és a párt elválasztását követelik, a kormányzat számára nem maradt volna más, mint a katasztrófa-politika.

— *Egységes tömb-e a hatalom oldala?*

Augusztus vége óta több hullámban hajtottak végre tisztogatásokat a pártvezetésben. Lehet, hogy az áldozatok csupán bűnbakok, lehet, hogy valódi hatalmi harcban